

ARHITECTURA LOCUINȚEI DOBROGENE IN COLECȚIA „MUZEULUI SATULUI“

Arch. Gabriela Ambrus-Mocanu

Dobrogea păstrează și astăzi, caleidoscop uriaș, culturile populațiilor diferite ce o locuiesc de sute de ani. Români autohtoni, mocani veniți cu oile în ritmică transhumanță, și diferite populații care au păstrat trăsăturile etnice specifice artei și culturii proprii țării marelui. Firește, climatul excesiv continental, pământul sărac în păduri, cu mult calcar cochilifer, a impus materia primă pentru construcții, a condiționat modul de viață al dobrogenilor. Un fenomen deosebit de interesant este deci felul în care aceste populații — spiritual atât de diferite — s-au adaptat aceluiași mediu. Din punct de vedere arhitectonic, folosirea aceluiași materiale de construcție de către diferitele populații creează o tentă general unitară. Se creează astfel „o imagine arhitectonică” specific dobrogeană. Din lipsa pădurilor, materia primă pentru construcții este pământul loessoidal, amestecat cu paie tocate, folosit fie turnat în cofraje de lemn (construcție monobloc) fie uscat în calupuri mari (chirpici). Fundațiile sînt, în general, de piatră, mai ales din calcare cochilifere rămase din sarmatic. Invelitorile din olane, în sud, sau din stuf, în deltă și în nord, dau încă o tentă comună arhitecturii dobrogene.

Construcțiile sînt, în general, joase și lungi, urmărind terenul plat al podișului, care nu oferă o protecție naturală contra vinturilor dominante.

De remarcat este și afinitatea fiecărui tip de populație cu un anumit tip de construcție. Astfel, mocanii preferă casa cu tindă și două camere, împărțirea ancestrală a locuinței românești. Populația tătărească preferă casa cu tindă și dormitor, fără prispă. Această unitate de locuit se lipește de alta similară, creindu-se un șir lung de construcții joase cu un aspect cu totul particular. Pescarii din deltă, lipovenii, își construiesc case lungi, cu prispă pe două laturi, cu frontoane traferate, la acoperișul în două ape. Planuri variate sînt și în funcție de existența sau inexistența stîlpilor prispei, a foisorului sau a cămării, amplasată fie în spatele casei, fie lateral. Variantele sînt nenumărate. Nu intenționăm însă o analiză amănunțită ci să amplasăm într-un anumit cadru arhitectonic cele două gospodării din Muzeul Satului.

Gospodăria din Ostrov, AdamClisi, construită pe la începutul secolului al XIX-lea, este una din casele pe plan tradițional românesc cu camerele din tindă. Prispă joasă, de pământ, se întinde pe latura lungă a casei. La capătul de nord se adaugă chilerul (cămara) care, închizînd prispă, dă planului formă de L. Este interesant de urmărit cum și la Ostrov, olt și în alte sate vechi de români băștinași, în sudul Dobrogei, se simte influența arhitecturii mediteraniene. Ex-

plăcăm acest lucru printr-o afinitate de structuri artistice. Grăitoare sînt porțile casei — alungirea planului fiind subliniată și de acoperișul cu streșină largă și pante mici, condiționată de înveltoarea de olane (înveltoare specific mediteraneană). Întreaga șarpantă este de altfel foarte masivă, din lemn de stejar, și diferă ca tip de clasicele șarpante cu căpriori, utilizate în restul țării. Aspectul mediteranean al casei este generat și de cadența grinzilor de planșeu (cordițele) și a spațiilor goale care amintesc ritmul metopelor și triglifelor miceniene. Culoarea roșie închisă a stîlpilor, frunțarului, și cordițelor subliniază o dată mai mult această înrudire. Din punct de vedere al materialelor constructive, casa din Ostrov prezintă particularități specific dobrogene. Fundația și soclul sînt din calcar numuțic, lipit cu lut. Zidăria, din pari de stejar, cercuiți cu nulele de frasin, este lipită cu lut și văruiată în alb, atît la interior cît și la exterior. Acest sistem constructiv este propriu zonelor în care lemnul devine un material greu de găsit. El marchează trecerea de la construcțiile în întregime din lemn, la cele în întregime din chirpici, care nu folosesc lemnul decît la elementele de structură și șarpantă. Condiționate de climat sînt și deschiderile ferestrelor și ușilor, mari în raport cu plinul zidurilor. Chenarul lat, vopsit albastru cobalt, mărește optic dimensiunile golurilor. Raportul dintre gol și plin se percepe mai clar din interior. Înălțimea camerelor, obișnuită pentru o casă țărănească raportată la geamul mare, cu parapet mic, pare mult mai redusă. Această senzație optică este întărită de patul de pămînt, scund, adosat laturei lungi a camerei. Grinzile de planșeu, vopsite la exterior în roșu, aici sînt albe. Grinda meșter, paralelă cu fațada, este vopsită în albastru cobalt. Fiind de culoare închisă, ea creează impresia de coborire a planșeului și alungire a camerei. Pe perețele dinspre tindă, în colțul întunecat, singurul element vertical este soba. Se echilibrează astfel zona de lumină a ferestrelor. Finisajele interioare, chirpici pe jos, pereții și tavanul lipiți cu pămînt, fac să se elimine muchiile ascuțite. Totul este alb, rotunjit, mulat. Însăși soba oarbă devine un element organic legat de structura camerei, și ea avînd forme rotunjite. Senzația spațială este aceeași în cele două camere de dormit, funcțiunile lor fiind aceleași. Se diferențiază doar prin decorație „casa de oaspeți”, care este vizibil mai bogat împodobită. Servind atît ca spațiu de circulație și de acces în camere, cît și ca bucătărie, tinda, cu cele două vetre și guri de foc ale sobelor oarbe se integrează aceleași structuri spațiale. Dominanta arhitectonică și decorativă în tindă sînt tocmai vetrele. Formele lor rotunde, plastice, din lipitură de pămînt sînt de asemenea lipsite de muchii. Întreaga construcție este de fapt o îmbinare armonioasă de elemente funcționale și decorative. Același lucru se poate spune și despre hambarul din lemn de stejar, acoperit cu olane. Structura în sine este ca și a casei, o construcție pe schelet. Elementele portante sînt stîlpii de colț și cei șapte pilaștri. Construcția este închisă prin cosoroabă și talpă. În felul acesta, pereții din scîndură orizontală de stejar sînt degajați de greutatea șarpantei. Ei delimitează doar spațiul interior și au rolul de contravîntuire, preluînd împingerile laterale. Acoperișul, ieșit mult în afară, se sprijină pe cei doi stîlpi groși de stejar, creînd un portic sub care este adăpostită barca pescărească. Subliniînd parcă cele două funcțiuni diferite — hambar închis și portic — acoperișul este rezolvat asimetric, în trei ape. Șarpanta este masivă și diferă de înveltoarea casei doar prin structura straturilor. La casă, peste căpriori, sînt așezate nulele împletite, captușite cu paie tocate. Pe acest pat sînt dispuse olanele, în rînduri continue, cu curbura în sus, creînd jghiaburi de scurgere a apei, legate de șiruri duble, cu curbura în jos care direcționează apele de ploaie și rezistă vîntului. La hambar, principiul în sine este același, diferă straturile suport al olanelor care este realizat din trestie.

Aceeași discretă diferențiere, în funcție de importanța construcției, poate fi urmărită și în modul de decorare a unor elemente constructive. Astfel, stîlpii, de stejar ai prispei casei și ai hambarului, precum și pilaștrii, deși prezintă cele trei porțiuni distincte soclu, fus și capitel, ale unei coloane clasice, se deosebesc prin tratarea lor artistică. Stîlpul prispei, de secțiune pătrată (14 × 14) este cioplit cu măiestrie. Baza coloanei se termină cu un „tor” din lemn care face trecerea la secțiunea octogonală a fusului, realizată prin tăierea muchiilor. Fusul coloanei se subțiază ușor sub capitelul în formă de bulb care susține o „abacă” pre-

lungită, pe care se rezază frunțarul. (Absolut toate aceste elemente se întîlnesc și la porticele arhitecturii mediteraniene).

Aceleași părți componente sînt întîlnite și la stîlpii hambarului. Cioplitura în sine, deci decorația în lemn, este însă mult simplificată. Capitelul și baza coloanei par a fi numai sugerate. Interesant este însă că stîlpul hambarului nu dă impresia de neterminat. Reiese limpede intenția de a realiza un element subordonat ca valoare artistică. Același lucru poate fi urmărit și la cioplitura capetelor căpriorilor, în special la masivul căprior de colț. Așezarea lui presupune o tăietură deosebită, rezolvînd spațial îmbinarea în trei planuri diferite, ceea ce dovedește o îndeminare și o îndelungă practică a construirii în lemn. Dozarea ornației căpriorilor și folosirea aceleiași familii de forme pentru terminațiile frunțarului și abacelor creează un rafinat efect care susține în detaliu aspectul armonios al întregii construcții.

Ilustrînd un sentiment cu totul diferit al stăpînirii formei și spațiului arhitectonic, gospodăria din Jurilovca e caracterizată printr-o exuberanță de elemente decorative și cromatice în contrast cu simplitatea volumelor. Vibrează în arhitectura acestei gospodării o cu totul altă personalitate artistică. Privită în ansamblu, casa și anexele fac un corp comun, nediferențiat. Volumetric, este o unitate perfectă. Elementele decorative însă sînt cele care rup aspectul unitar ale ansamblului, impunîndu-se prin forme și culori îndrăznețe. Ele nu mai sînt, ca la Ostrov, și în general în arhitectura românească, modelări armonios artistice ale unei structuri constructive, ci devin elemente decorative pure. Reprezintă deci un accent într-o compoziție, neglijîndu-se tratarea diferențiată pe funcțiuni.

Gospodăria din Jurilovca prezintă în plan o succesiune de camere dispuse în L. Acoperișul de stuf, în două ape, le învelește uniform. Diferențierea planimetrică și volumetrică a locuinței în sine se realizează prin prezența prispei, care — în dreptul tindei — este lărgită și acoperită în polată. Locuința, foarte mare, e formată din alăturarea tipului de casă cu două camere din tindă și a unei tinde cu o cameră, transformată în bucătărie de iarnă. În unghi drept față de corpul de locuit sînt dispuse anexele: un șopron (saltin), două cămări (camorca), o afumătoare (capcîlna), grajdul (sarai). Completînd acareturile, sauna, presa de vin, cuptorul de vară, cotețul păsărilor sînt dispuse pavilionar. Acoperișul lor de stuf și paziile traforate le încadrează în ansamblu. Întreaga gospodărie se subordonează volumetric planului orizontal; ca dovadă: prispa joasă, din scîndură, pe soclu de piatră, acoperișul mai mic decît înălțimea zidurilor de fațadă și camerele înșiruite. Arhitectura aceasta are alte legi, fundamentale diferite. Nu mai poate fi vorba ca o anumită formă să condiționeze la rîndul ei o suită întreagă de detalii. Unitatea se realizează prin contrast. Echilibrul formelor a dispărut. Golurile prea mari în secțiune plutesc pe fațada nefirșit de lungă. Ancadramentul ferestrelor, vopsit ca și la Ostrov, cu albastru cobalt, e decorat la partea superioară cu o scîndură decupată în cerulețe. Obloanele însă au un desen realizat din pătrate și romburi, colorate în roșu, alb și verde intens. Forme și culori total diferite. Ni se pare elocventă rezolvarea intrării în șopron și pivniță. În volumul echilibrat al împînării celor două corpuri (casă și anexa) se introduce brutal, ca o excrescență, intrarea în pivniță. Acoperișul ei ascuțit se proiectează pe arcada intrării în șopron iar această nepotrivire de volume și forme devine un tot unitar prin decorația în ștuc. Strident colorată, cu desenul baroc, această decorație aplicată din abundență reușește să creeze liantul care încheagă întreaga structură arhitectonică. Ca pentru a ne lăsa să respirăm, stîlpii prispei nu mai sînt decorați. Subțirimea lor este accentuată, încă, prin culoare. Fusul vopsit albastru-gris se diferențiază de baza roșu-garanță. Culoarele au însă mult pigment alb care le ia strălucirea, suprimînd rolul decorativ al stîlpilor care rămîn numai elemente funcționale. Elementul decorativ prin excelență propriu arhitecturii ruse, păstrat de arhitectura lipovenească, este însă pazia traforată, timpanul triunghiular și acrotera din virful coamelor. Întregul traforaj în scîndură este, ca și decorația în ștuc, o expoziție de forme, o revărsare de fantezie, egalată doar de paleta cromatică a decorațiilor interioare.

Camerele mari, pardosite cu scindură în primele trei încăperi, sînt — ca și la Ostrov — marcate de grinda meșter, vopsită în albastru. Sobele, cu arhitectura lor complicată, cu decorația în unghi ascuțite, opuse rotunjirii coșurilor, sînt cele care ilustrează același suflet frămîntat, aceeași structură artistică, iubitoare de contraste și culori tari. Există o ușoară diferențiere în modul de decorație a sobelor din camerele de locuit față de cele din bucatărie, camoră, sau cuptorul de vară. Nu însă cit am putea presupune. Elementele decorative sînt aceleași, se reduce doar numărul registrelor. Izolînd cîteva detalii de ornamente, n-am putea recunoaște care aparțin sobelor interioare sau care cuptorului de vară. Este limpede că în jocul de volume arhitectonice, în excesele de culoare și ornamentică-geometrică sau naturalistă se exprimă necesități artistice specifice unui anumit temperament, unui anumit popor.

Am încercat să descifrăm în arhitectura acestor două gospodării legile necrisse, urmate cu precizie de un anumit spirit creator, conform cărora aceleași necesități funcționale sînt rezolvate în nenumărate variante artistice, în funcție de coordonatele structurale specifice unei unități etnice.

The Architecture of the Dobruđean Houses in the Village Museum's Collection

Dobruđea in one of the most interesting ethnographical regions in Romania because it allows the comparative study of the different nationalities living on the same territory hundreds of years ago.

The author limits his analysis to the architectural styles which present the following main features:

— general features imposed by the climate, by the geographical medium and, implicitly, by the same building materials.

— peculiar features, typical for each kind of Dobruđean population.

The detailed study of the two farmsteads represented in the Village Museum in Bucharest underlines certain affinities and certain structural co-ordinates specific to the Romanian population or to the Lipovenian one in Dobruđea.

The farmstead of Ostrov-Adamclisi presents not only the features characteristic for the Romanian folk architecture (the ancestral plan with hall (tindă) and roof in 4 waters) — but also influences of the Mediterranean culture (the roofs made of tiles or the courtyard of the pillars and especially the structural ensemble of the ceiling girders and the main front girder, presenting the same spatial image with the metopae and triglyphs of the Greek temples).

The problem of the outhouses is solved in an interesting mode too. The decoration of the structural elements is only suggested so, the secondary importance of the buildings of the farmstead complex is very well suggested. The proportions of all the constructions are quite „classical” and therefore the author concludes that the Romanian peasant, who used these proportions unconsciously and who realised an exquisite gradations of the decorations, has a „classical artistic temperament”. The farm of Jurilovca, illustrates a quite different artistic structure. The household and the main annexes were built under the same thatched roof and therefore they create a singular architectural volume. The decorative elements with bright colours and fantastic forms, are not subordinated to the ensemble. They have their own personality and could be found at the house, at the annexes, at the summer oven, without any difference.

The whole farmstead has other proportions. The architectural composition is based not on the balance but on the contrast. This complex represents another artistic structure, based on his own laws of composition.

These examples sum up the Dobruđean architectural phenomenon. Each nationality who is living here about hundreds of years has kept his own ethnical features, although the medium, the climate and the same necessities should imposed the same architectural solutions.

BIBLIOGRAFIE

— BLAGA LUCIAN	— Trifezia culturii 1969.
— CURINSCHI G.	— Restaurarea Monumentelor 1968.
— DINBOIANU A.	— Arhitectura din M.S. 1955.
— PETRESCU P. STAHL P.	— Muzeul Satului 1967—1974.
— FOCSA GH.	— Arhitectura populară Reg. Dobruđea 1957.
— GHIOGHIU AD.	
— FL. STANCIULESCU	
— P. PETRESCU,	
— P. SATHL.	
— IONESCU G.	— Istoria arhitecturii în România 1965.
— IONESCU G.	— Arhitectura populară în România 1971.
— PETRESCU PAUL	— Arta populară românească 1969.
— FL. B. FLORESCU	
— PETRESCU PAUL	— Arta țărănească de lemn din România 1974.
— OPRESCU G.	— Arta țărănească la români 1942.